

HAGYOMÁNY

A horvátoknak nem alkonyult be

Dumovits Istvánnal, Horvátzsidány plébánosával beszélget
Horváth Sándor

Dumovits István plébános, a Kőszeg melletti, többségében grádistyei horvátok lakta Peresznyén született, s rövid kitérővel szülőfaluja szomszédságában, Horvátzsidányban él. Tevékenységét több kitüntetéssel ismerték el: többek között 1996-ban a Kisebbségekért Díjat, 2008-ban pedig a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje kitüntetését is elnyerte. De ha a múltjáról kérdezik, ezekről sosem beszél.

A hetvenéves Dumovits István 30 éves papi szolgálatáról összeállított egy statisztikát, ami nagyon tanulságos. Számbavette, hogy a szertartások alkalmával ki milyen nyelvet használ anyanyelvként.

A 321 *keresztelő*nél az arányok: 43 horvát, 26 magyar, 22 cigány és 230 vegyes; a 187 *házasságkötés*ből 14 volt a horvát, 8 a magyar, 2 a cigány és 160 a vegyes; a *temetések*nél pedig 521 volt a horvát, 17 a magyar és 4 a cigány. Ezek a számok jól tükrözik a horvátok asszimilációjának a mértékét, valamint azt, hogy a településre magyarok is betelepültek.

• *Mikor határozta el, hogy pap lesz?*

Ahogy visszaemlékszem, mindig pap akartam lenni. Nagypapám céhmester (templomszolga) volt, s én 3 éves koromtól minden reggel vele nyitottam ki a templomot, aztán mentünk a plébániára, amikor ott végezte a teendőket, mert a céhmester gondozta a plébánia kertjét is. Plébánosunk, dr. Kelemen István ráadásul nagyon szerette a gyerekeket, ezért szívesen jártam oda. Gyerekként otthon misét játszottunk, oltárt építettünk. Elmentünk édesapámmal a kőszegi gimnáziumba, de azt mondták, nem sok esélyünk van arra, hogy felvegyenek. Apám 1949–50-ben börtönben volt, noha nem ítélték el. Segédkezett az embercsempészetben. Édesanyám erre azt javasolta, én maradjak otthon és majd gazdálkodjak, az öcsém és a húgom pedig talán továbbtanulhat. Ekkor kaptam tőle egy rózsafüzért, ami 1792-ben került családjához egy fiú bérálására. Aztán egy másik fiúnak ajándékozták – szintén a bérálásakor, 1854-ben. Ezt kaptam meg én. Ez lett a vallásos gyűjteményem első darabja.

• *Azóta rendszeresen gyűjtött?*

Nem, de valahogy ez is feladatomban lett. Amikor ácsi káplán voltam, egyik nap reverendában tartottam a temetőbe imádkozni. Oda emelkedőn juthatott az ember. Lent, a lejtő alján pedig egy tolokocsis nő arra várt, hogy valaki felsegítse, feltolja a temetőbe. Feltoltam és elbeszélgettünk. Majd meghívott magához és rám bízott néhány tárgyat, amire addig ő vigyázott. Tőle kaptam egy evangélikus üvegkelyhet, meg egy kanalat. Azt mondta, hogy a relikviákat tovább kell őrizni. Kőnyveket is adott – például héber nyelvű szentírást. Amikor Csepregre kerültem, kezdtem rendszeresebben gyűjteni. Akkoriban még Undon, de különösen Tömördön nagyon sok régi tárgy volt a padlásokon. A kereskedők, a nepepek gyakran látogatták a falvakat és felvásárolták ezeket a tárgyakat. De az emberek a szent dolgokat nem adták el, mert úgy tartották, hogy amiatt Isten büntetése lenne rajtuk. Ezért azokat feltették a padlásra és ott is hagyták. Hiába hozták volna le, a fiatalok már nem tették volna ki a lakásban. Hát nekem adták.

• *Hogyan alakulhatott meg Peresznyén a Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye?*

Időközben belém sajdult: mi lesz, ha hirtelen meghalok vagy leromlik az egészségi állapotom? Mi lesz az anyaggal? Mert akik adták, számon tartották, számon tartják – néha be is jöttek a plébániára megnézni, hogy megvan-e. Először azt gondoltam, hogy tájházat csinálak belőle. De rájöttem, hogy az nem jó, nincs biztonságban az anyag. Undon például két szobányi anyag volt egybegyűjtve, s mind eltűnt. Ráadásul a nagyobb feladat egy megalakított gyűjtemény fenntartása, működtetése. Írtam a püspöknek, hogy egy vallási múzeumot hoznék létre. Azt válaszolta, hogy ha akarom, tegyem, de ő pénzt

nem tud adni. Időközben szakemberek, művészettörténészek felmérték, leírták, lefényképezték az anyag egy részét. Én pedig felajánlottam a gyűjteménnyel együtt szülőházamat az országos horvát önkormányzatnak, hogy múzeumot alapítson. A testvéreimnek már volt háza, a szüleim ezért rám írták a szülőházamat.

• *Milyen érdekességet emelne ki a horvátszidányi, undi közösségi életből?*

Több mindent kiemelhetnék, de a vasárnap rendje mindenképp kiemelendő. Ugye, ilyenkor az asszonyok a konyhában sűrögnek-forognak, készítik az ünnepi ebédet. A férfiak az udvart söprögetik, ha kellett – amíg használták a szekeret – megkenték, megszírozták a kocsi kerekét és ilyen apróságokkal foglalták el magukat. Amikor az első harangszót meghallották, bementek, tisztálkodtak, borotválkoztak, ünneplőt öltöttek magukra. A második harangszóra már elindultak a templomba, mert már útközben is, meg még a templom előtt is mindenkivel megbeszélték az ügyes bajos dolgokat. A negyed tizes mise előtt még mindig nagyon sokan beszélgetnek a templomnál. Ezért is van az, hogy a harmadik harangszó a mise kezdete előtt öt perccel csendül fel, hiszen a beszélgetők így a liturgia kezdetéig még nyugodtan beszélhetnek az Isten házában. A fiatalabbakkal ez a hagyomány megszűnik, hiszen ők autóval érkeznek kevéssel a mise kezdete előtt, s akkor már nincs idő a beszélgetésre. Igaz, aki csak a szabadidejét tölti a faluban, annak már kevesebb közös ügye van a falubelijeivel.

• *A statisztikából tehát arra következtet, hogy a horvátság hamarosan eltűnik a Kőszeg környéki falvakból?*

Tömörddel ez már megtörtént. Amikor idejöttem szolgálni, még nagyon sokan beszéltek horvátul. Ma már nincs senki. De a kérdésre egy történettel válaszolok. A grádistyei horvátok nagy költőjét, Mate Meršić Miloradićot, azaz Mersich Mátét halálos ágyán felkereste a püspöke, s megköszönte, hogy oly sokat foglalkozott a horvátsággal. Mire a pap-költő azt válaszolta: „Hogy mennék ki édesanyám sírjához, ha megfeledekznék édesanyám nyelvéről, az anyanyelvemről. De nagyon szomorú vagyok, hogy horvát népemnek lemegy a napja.” Ennek már vagy 80 éve és nincs még naplemente, a horvátoknak nem alkonyult be.

• *Van tehát remény?*

Ahogy az idő halad, az élet változik. Most több mint másfélszáz ember jár innen Ausztriába dolgozni. A pénz miatt fontos lett, hogy tudjanak horvátul, mert az adja nekik a kenyeret. Odaát elsősorban horvátoknál helyezkedtek el, mert a nyelvtudás miatt szót tudtak érteni egymással.

• *A horvát nyelv és kultúra ápolása önnél kezdettől fogva összefonódik a lekipásztori munkával...*

Nyomban nem, hisz a felszentelésem után 4 évig Ácson voltam káplán. De 1974-ben Csepregre kerültém káplánnak, s onnan már Undra jártam, ahol többségében horvátok laknak. Ez zárt település volt a magyar-osztrák határ mellett. Messze van Sopron is, Szombathely is, Kőszeg pedig nem térségi vezető szerepű. Rádadásul az 1960-as években a férfiakat nem engedték el a faluból, be kellett lépniük a termelőszövetkezetbe. Und emiatt erős horvát falu volt. Elődöm, Horváth Iván is sokat tett kulturális téren. Megalakítottuk az egyházi tamburazenekart, s 1975-ben a színjátszás is beindult. Öt-hat évig jól ment, de nem volt partnerünk: a környékbeli horvát falvakban, mert nem voltak hasonló egyházi csoportok.

• *És Zsidányban?*

Ott 1990-ben alakítottuk meg a horvát katolikus ifjúsági egyesületet, akkor kezdődött el ez a munka: a színjátszás és az énekkar. A tamburazenekart *Brigovich Lajos* tanár indította útjára. Nekem igazán nem volt részem benne. Csak szorgalmaztam a megalakulást, meg horvát nyelvű forgatókönyveket hoztam Kismartonból (Eisenstadt) – én csak a „szolga” voltam. Zsidányban már korábbi időszakban is volt színjátszás és énekkar is: Ecker János tanító vezette. Ez jó háttérrel jelentett. A kulturális életnek is vannak esúcs- meg mélypontjai: van amikor valami a csúcsra van, máskor a munka lanyhul vagy a csoport meg is szűnik.

• *Az egyházi szolgálásban is ragaszkodott a horvát nyelvhez?*

Ott ezt nem szabad. Ha valaki azt kéri, hogy magyar nyelvű temetése legyen a rokonának, akkor esetleg emlékeztetem, hogy az illető horvát volt, nem lenne-e jó horvátul is énekelni?!? De nem erőltetem. Tiszteletben tartom a kérést. Ilyen esetben néha utóbb bánják, hogy így döntöttek.

• *De ön mindig talált olyan utat, amellyel a horvát nyelvet és kultúrát is ápolhatták. Például a Peruska Máriát!*

1983-ban elhatároztuk, hogy Havas Boldogasszonykor – ezt a horvátok általában nagy ünnepnek tartják – misét tartunk a horvátszidányi erdőben, ott ahol korábban sok évtizedig volt egyházi szertartás.

Kitakarítottuk a nagy tölgyfa környékét és engedélyt kértünk a „bajszos” püspöktől. De ő nem adott. Takarítás közben odament az embereinkhez egy csepregi vadász, *Major István*, aki akkor parlamenti képviselő is volt. Megdicsérte az embereket, hogy milyen szép rendet csinálnak, vitt nekik virslit, zsemlyét, málnaszörpöt. A nők meg elmesélték neki, hogy nem kaptunk engedélyt a miséhez. Ő meg azt mondta, hogy ha vadászmisét tartunk, szerez engedélyt. Pár hét múlva meg is jött a papír. De már Havas Boldogasszonykor nem lehetett megtartani, hanem áttettük Hubertusra. Hiszen Szent Hubertus a vadászok védőszentje. Azzal a papírral újra engedélyt kértem, amit már megkaptunk. Ma már tizenegy csoportnak van ott – három nyelvű (magyar–horvát–német) – tábori miséje. A vadászmisére meghívtam a tűzoltókat. A vasiak és a Győr-Moson-Sopron megyeiek is eljöttek: átlagosan húsz fős csoportok jöttek és 69 csoport volt. A következő évben már külön tartottuk a tűzoltók miséjét, akik meghívták a határőröket ... és ez így ment tovább. Ma már sok csoport tartja a szakmája miséjét ott.

• *És mi az előtörténete a Peruska Mária nevű zarándokhelynek, ahol most már nemcsak öreg tölgyfára akasztott szentkép van, hanem egy kápolna is épült és a kápolnánál több szent szobrát is felállították?*

A történet 1836-ban kezdődött, amikor a peresznyei gróf oda hívatta az embereket, a jobbágyságot, s ott beszélték meg a gazdatisztával a teendőket. Majd azután minden évben így történt. (A gróf egyébként leválasztott egy területet a majorjából és két utcát nyitott az embereknek; gróf Bechtoldnak hívták az utcákat, amíg a második világháború után meg nem változtatták.) A következő eset 1874-ben történt. A gróf 3 éves fiacskája eltévedt az erdőben. Három nap múlva ennél a tölgyfánál találták meg. Már kihült. A falu bábája meleg vízzel töltött palackokkal hozta vissza az életbe. Ezután már rendszeresen tartottak itt litániákat. 1894-től pedig az iskolás gyerekek évente kimentek oda, s itt emlékeztek meg például március 15-ről. Az iskolai programokat a nyilas időkben tiltották meg, utána pedig a kommunista hatalom nem engedte a Peruska Máriához való kijárást.

• *Újabbán táborokat is rendeznek a Peruska Máriánál. Miért? Kiknek?*

Évtizedek óta szerveznek a grádistyei horvát fiataloknak táborokat. Mi úgy gondoltuk, hogy hitéleti táborra is szükség van. Először csak a helyi és a környékbeli fiatalok jöttek, de most már sok más, horvátok lakta községből is jönnek gyerekek, fiatalok. 70-80 férőhelyet tudunk nyújtani és 15–20 segítő fiatal, felnőtt van velük. Kántornőnk – aki hittanár is – szervezi többed magával az egy hetes tábort.

• *Nemcsak új kápolna épült a Peruska Máriánál, hanem a meglévő templomokat is felújították...*

Peruska Mária kegyhely, Horvátország

1981-ben először két harangot vásároltunk. Aztán 1983-ban volt a nagy felújítás. Magunk oldottuk meg az állványt – az emberek önkéntes munkát végeztek –, a fát pedig megszereztük hozzá. Mindhárom templomot felújítottuk, utána pedig 180 ezer forintért eladtuk a fát. Az akkor szép pénz volt.

• *Noha gyerekként papnak készült, kései hivatás lett belőle. Azt már mondta beszélgetésünk elején, hogy nem akarták felvenni a gimnáziumba. Mi történt azután?*

1956-ban nyugatra mentem. Mindenszentekkor litánia volt Peresznyén. A nagymamám odament. Én ezalatt a szobájából megszereztem édesapám testvérének a címét, aki Münchenben élt. Unokabátyámmal és egy másik peresznyei fiúval elindultunk oda. A határ túloldalán, Répcesarudon (Frankenau) mindenszentekkor búcsú van. Mi ott béméskodtunk a vásárosoknál, amikor magyarok megszólítottak minket: kérdezték, kik vagyunk, mit akarunk? Mondtuk, hogy megyünk Münchenbe. Előbb Pulyára (Oberpullendorf) vittek három napra, ahol egy kultúrházban aludtunk, majd Bécsújhelyre (Wiener Neustadt) kerültünk, s onnan Münchenbe. De a következő évben a nagybátyám egy építkezésen szörnyethalt és engem kiskorúként visszaküldtek Magyarországra. Idehaza a helyi, peresznyei szociális otthon beszállítója lettem, lovaskocsin hordtam minden szükségeset. Közben megpróbáltam levelezőn gimnáziumba kerülni, de nem vettek fel. Így elmentem Győrbe. Ott a szemináriumban laktam, portásként, kisegítőként dolgoztam és közben sikerült leérettségiznem. Sőt, néhány tárgyat már korábban hallgattunk – még néhányan jártak hasonló cipőben! – és így egy évvel rövidebb idő alatt fejeztem be a teológiát. 30 éves koromban, 1970-ben szenteltek fel.

• *A máriacelli gyalogzarándokok nyugat-magyarországi elterjesztésében is kulcsszerepe volt. Mikor járt először Máriazellben?*

Először autóbusszal mentünk 1975-ben. De pont úgy terveztük meg az utat, hogy éppen Mindszenty kardinális temetésére értünk volna ki. Hát ezt nem engedték. Azt mondták, mehetünk Bécsbe meg máshova, de Máriazellbe nem. Ezért átszerveztük, s egy nappal később indultunk, hogy így eljuthassunk a nagy zarándokhelyre. A temetés másnapján is még nagyon sok ember volt ott. Onnan hazafelé Ausztriában megálltunk egy parkolóban. A közeli vendéglőből kijött a buszhoz egy férfi, s kérdezte a sofőrt, kik vagyunk, hol jártunk. Aztán kérte, hogy a csoportot vezető pap nézzen be hozzá. Az autóbusz feliratára figyelt fel, mert a horvátzsidányi téesz szerepelt rajta. Kiderült, hogy ő volt Fred Sinowatz¹, aki élete első éveit, 1929-től 1934-ig Horvátzsidányban töltötte. Az apja gazdatiszt volt. De rabszikkodott és az egyik hurkába csapdába esett és meghalt egy tömördi férfi. A család emiatt elmenekült innen. Mosonszolonokon éltek. Fred pedig a becencsekhez járt gimnáziumba. De amikor ott is fény derült a kilétükre, onnan is továbbálltak. Hát ő akkor mindenkit meghívott a buszról egy italra, a végén pedig muzsikáló fűvósok kísérték ki minket. Szép emlékü volt ez az első utunk. Utána még többször elutaztunk Nagycellbe.

• *Hogy lett belőle gyalogzarándoklat?*

Ismertük a vulkapordányiakat (Wulkaprodersdorf), akik már többször voltak gyalog. Elhatároztuk, hogy velük megyünk. Vagy harmincan mentünk, először 1984-ben. De ők nagyon osztrákok. Autó vitte utánuk a hátizsákjukat, csomagjukat, de nekünk nem mondták volna, hogy pakoljunk fel. Egy településre érve nyomban mentek a vendéglőbe, kocsmába és söröztek. Mi lepihentünk az utcán és kerestük a legközelebbi kutat, ahol vizet vehettünk magunkhoz. Ez így méltatlan helyzet volt, ezért a harmadik utat már magunk szerveztük meg. Tavasszal öten-hatan elmentünk felderítő túsúra, és megkerestük a szálláshelyeket. 1988-ban Horvátzsidányba hozhattuk az Utazó Madonnát.

• *Ebből a Kőszegről induló „zsidányi” csoportból azóta sok másik nőtt ki, miközben ebben a csoportban is száz fölötti a zarándokok száma.*

Igen, a kőszegi, a gencsapáti, a szentgotthárdi és a csákánydoroszlói csoportok szervezői velünk kezdtek gyalogosan zarándokolni a stájerországi Máriazellbe. Sok százan mennek évről évre az apostolok lován a nagy kegyhelyre.

• *Sosem támadták azért, hogy folyton közösségi programokat szervez?*

A politika részéről?

• *Úgy is, meg akár a helyiek.*

Nekem könnyebb volt, mert a politika figyelt a kisebbségekre, s volt valami mozgás, az még jól is jött neki. De amikor idejöttem, néhány hónap múlva kaptam egy jelzést a szombathelyi áéhádtól², hogy jön ellenőrizni a hitoktatást és vele jön a helyi tanácselnök is. Azt mondták, hogy súlyos panasz érkezett

¹ Fred Sinowatz (1929–2008.), abban az évben osztrák oktatási és művészeti miniszter volt, később – 1983–1986 között – osztrák kancellár lett. (H. S.)

² Állami Egyházügyi Hivatal

ellenem: túl sokat járok a családokhoz. Megmondtam neki, hogy édesapám testvéérének három lánya ide jött férjhez, s kötelességemnek éreztem, hogy meglátogassam őket. De a többivel is pontosan el tudtam számolni, mert amióta pap vagyok írok egy naplót, amiből pontosan kiderül, mikor hol jártam. Nem lett belőle semmi baj.

Aki emberekkel foglalkozik, az szembesül azzal, hogy ami az egyik embernek tetszik, a másiknak nem. Az egyiknek irigységből nem tetszik, a másik nem érti és így tovább. De könnyű természetem van: sosem volt álmatlan éjszakám azért, mert valaki ezt vagy azt mondta rám. Hibát biztos vétettem, mert nem vagyunk hibátlanok.

Dumovits István idén 25. alkalommal készül gyalog Máriacellbe. A plébániáján legújabban a könyvek száma gyarapodott: a Habsburg család egykori házvezetőnőjétől kapott érdekes kiadványokat ajándékba. Noha lassított a tempóján, a motorkerékpárjára még fel-felül. És akár Peresznyén jár, akár Undon, akár Olmódon, megszólítja az embereket, be-betér a házukba. Nemcsak köztük van, hanem velük. Mindig értük. Így, hetvenévesen is.

Horváth Sándor

Csemeszkopácsi templom és bejárata (Czika László felvétele)